

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך ל, תשלי"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

12. עֲנֻנוֹת²²

ברגז עֲנֻנוֹת תזכור . . . משה ועֲנֻנוֹתוֹ (לונדון J/72 Or. 5557). במילונים מתועדות רק הצורות ענוותן וענוותנות, אולם אפשר שגם העברית הפירה את התואר עֲנָן פדוגמת מה שמצינו בארמית: רבי הוה ענוון (ירוש' פלאים לב ע"ב); וממנו נגזר השם עֲנֻנוֹת.

(המשך יבוא)

22. מפני החידוש שבתיבה זו הובאה, אע"פ שאינה ממין המשקלים הנידונים כאן.

ש ל מ ה ר מ ת י

עברית נוסח אמריקה

(לבעית העברית בתפוצות)

(סיום)

ד

"מפיון שאין הלשון העברית שפת הדיבור והרחוב באמריקה, כמו שהיא בארץ-ישראל, עדיין שמורים בה כאן טעמה וריחה של שפת הספר על כל מעלותיה ומגרעותיה"⁵⁵.

55. חומסקי, ז'. הלשון העברית בדרכי התפתחותה, ירושלים, ראובן מס, 1967, 298.

כאשר לשון הכותב היא בעיקרה לשון הספר, קשה לו לעתים לבחור בתיבות המקובלות, בייחוד בסיטואציות של דיבור. ע"כ אין תימה, שפותב כזה נתפס לניסוחים ספרותיים, שאינם מקובלים בדיבור העברי בישראל. על תופעה זו בצורתה הקיצונית — במיוחד בתקופה שקודם החייאת הדיבור העברי — עמד יצחק אפשטיין, מראשי תנועת "עברית בעברית": "ההרגל לאטום את האוזניים משמוע את מוצא השפתיים, הרגל שסיבתו העיקרית היא אי-הטבעיות בלימוד הלשון, היה כמעט לטבע אצל רוב אחינו הפותבים עברית. גם אנשים בקיאים בכל מסתרי השפה העברית ומצוינים בידיעתה, חכמים ומלומדים, חטא יחטאו, בכתבם בה, ללשון הטבעית ולחוקי הדיבור הישר"⁵⁶. דברים אלה אישש אפשטיין במובאות מכתבי סופרים מובהקים, כמו מנדלי וסוקולוב⁵⁷.

מאז ועד עתה נתעשרה וגם נתגמשה הלשון העברית, אולם אותה מגמה מצויה עדיין בעברית של התפוצות, אפילו בעברית המדוברת שם. ב"שיחונים" לעברית מזרנית, שפרסמו בארה"ב מחנכים עבריים יודעי לשון ועתירי ניסיון בחינוך, נמלטו מעטיהם פה ושם ניסוחים, שאינם הולמים את לשון הדיבור, המקובלת בארץ, כמו: אשוב למועד⁵⁸, האם אני מחייג פראוי?⁵⁹, דבר לי אליך⁶⁰.

56. אפשטיין, י'. מחקרים בפסיכולוגיה של הלשון

והחינוך העברי, ירושלים, קהלת, תש"ז, 9.

57. עיין שם: 9-10.

58. שיחון עברי (הערה 19), 66.

59. עיין שם: 110. 60. קולודנר (הערה 12), 5.

היעדר סביבה טבעית של דוברי עברית עלול להכשיל את הפותב עברית בחו"ל בצירופים שהם "מיין בשאינו מינו" מבחינת רוּבדי הלשון. פלומר: הפותב אינו חש כלל, שהוא מצרף במבע אחד תיבות ספרותיות עם תיבות מלשון הדיבור, ואפילו מן הרובד התת-תקני. לדוגמה: ובכן, יש לי פנאי לאכול, בטח⁶¹, הנה מסעדה טובה⁶². וכן: מוטב לנוח בארץ, ולא לעבוד כמו חמור, פדי לסלק חובות אחרי החופשה⁶³. הוא עשה מיליונים בכוח פישרונו⁶⁴.

אין להתפלא, שבהיעדר סביבה דוברת עברית נתפסים הפותבים עברית גם להשפעת לשון-האם או לשון הדיבור שלהם. פעמים השפעה זו אינה מודעת, אך פעמים היא מודעת: כאשר הפותב מבקש למצוא מבעים עבריים מקבילים למבעים הלועזיים המקובלים — ובתהליך זה יש והעברית נפגמת. אליעזר בן-יהודה הסביר בכך את ירידת העברית בתפוצות דוקא ע"י פעולות המשפילים הראשונים, שביקשו להחיות את העברית אפילו בדיבור: "פי אם אמנם רבו המשפילים והסופרים והדורשים בחוקי דקדוקה, הנה לא עצרו כל אלה כוח להבין לרוח השפה עד תכליתה ולגבור על רוח שפת-הארץ,

61. קלוזנר כתב על שימוש זה: "זוהי טעות, שאינה צריכה לגופה של לשוננו. כבר העירו הפיס על כך, וכן הראוי לבער אחר טעות זו" (הערה 178:2). וסיוון כתב בנידון: "מלה זו אופיינית היא פיוס לדיבור המוני, עכ"מ ולא 'גבוה', אבל אין לציינה פ'שגיאה" (לקסיקון לשיפור הלשון, ת"א, קרני, 1969, 44).

62. עברית שוטפת (הערה 13), 13. ועיין שם: 43, 91.

63. שם: 89. 64. שם: 199.

אשר הספינו בה מעט מעט, ויחלו אז סופרינו אלה להשחית
בשפה העברית פלאים"65.

מגורל זה לא נמלטו גם פותבי העברית בארה"ב. אפילו
מחברים של ספרי לימוד ושל שיחונים לעברית מודרנית
משתמשים לעתים במבעים, שניכרת בהם השפעה ישירה של
האנגלית, כמו: אחרי הפיתות (=השיעורים) שבים הילדים אל
הצרף66. קורא (= מצלצל, מטלפן) לדוד בטלפון67. בכל שבת
ויום-טוב יש לנו שמחה גדולה (אנחנו שמחים)68. עשה מלחמה
עם היהודים69. איך מזג האויר היום?70. כמה זמן לוקחת
הנסיעה לשדה-התעופה71. הוא יודע (=מפיר) יפה את הארץ72.
אלה הידיים (=המחוגים) של השעון73. יש לי צינה
(=הצטנתי)73. חצי אחרי שמונה75. ואותם, הטוענים פנגר

-
65. בן-יהודה, א'. "תחיית שפת עברית", חבצלת, שנה
שתיים-עשרה, גיליון 27 (ט"ז באייר תרמ"ב), 209.
66. הערה 29: 40 ועיין שם גם: 111.
67. הערה 18: 41.
68. עברית שוטפת (הערה 13), 44.
69. הערה 39: 85. [אבל ראה ברא' יא, ב].
70. עברית שוטפת (הערה 13), 171. ועיין גם בשיחון הנזכר
בהערה 17, ע' 160.
71. בשיחון הנזכר בהערה הקודמת, ע' 36. ועיין שם גם ע' 47, 112.
72. עברית שוטפת (הערה 13), 36.
73. Richards, I. A; Weinstein, D. and C. Gibson. *Hebrew
Through Pictures*. New York: Pocket Books Inc. 1954, 43
74. קולודנר (הערה 12), 4. 75. שם: 6.

השימוש המופרז במלים לועזיות בעברית שלנו, יצרו את הפועל
"לטפרט", במשמע: לכתוב במכונת כתיבה (לתקתק). לא קשה
להפיר את מקור ה"טפרוט" באנגלית.

ה

על יסוד האמור לעיל נשאל עתה: פלוס עובדות אלה
מעידות על גורל העברית בתפוצות, כפי שתיאר ביאליק בדבריו,
שהובאו בפתיחת מאמר זה? נראה לי, שלגבי ארה"ב, לפחות,
התשובה על כך היא שלילית. שתי סיבות לכך: ירידת מעמד
העברית בארה"ב — מחד גיסא; ועליית כוחה של ישראל
כמרכז משפיע על העברית המקומית — מאידך גיסא.

עובדה מצערת היא, שהעברית בארצות-הברית — הן
בכתב והן בעל-פה — היא בירידה גדולה; הוא הדין, החינוך
העברי — הן בכמותו והן באיכותו. לעומת זאת השפעת
העברית המקובלת בישראל גדלה והולכת בתפוצות בכלל
ובארה"ב בפרט. העיתונאות והספרות העברית וגם החינוך
העברי בארה"ב יונקים את חיותם מישראל: עיתונים עבריים
מקומיים — נער יספרם. ורוב הכותבים בעיתונים אלה הם
ישראלים (בין שהם תושבי ישראל ובין שהם תושבי ארה"ב).
עיתונים מישראל — יומיים וכתבי-עת — ממלאים את החסר
בתחום זה. אף החינוך העברי מתבסס יותר ויותר על "יבוא"
מישראל — הן מבחינת מורים והן מבחינת ספרי לימוד וספרי
קריאה.

ואכן בדיקת ספרי לימוד לעברית, המקובלים בארה"ב
ביוכל השנים האחרון, ממחישה היטב שינוי זה: ככל שהספר

חדש יותר, כן מועטות בו התכונות, שתוארו לעיל. השפעה חיובית של העברית שלנו עשויה אפוא לבלום את הספנה של התפוררות העברית למספר דיאלקטים, כפי שתיאר ביאליק בדבריו, שהובאו לעיל. ואף זאת חזה ביאליק: "כשהלשון העברית נעשתה שלטת בארץ, הרי אין עוד מקום לאותו החשש והפחד ואפשר לעשות את הלשון העברית שפת הדיבור אפילו בארצות הגלות. מפני שיש ארץ-ישראל, שהיא שומרת עליה ומעמידה אותה"⁷⁶.

משמע: השפעת ישראל בתחום הלשון — בייחוד ע"י עיתונות, ספרות וחינוך עברי — מחייבת אותנו לעמוד על משמרת ה"יצוא" שלנו בתחום הלשון; שכן לעומת השמרנות והפוריזם, שאפיינו את בני הדורות הקודמים של יודעי עברית בתפוצות, הרי בדורנו — שנתמעטו בו יודעי עברית בתפוצות, וארה"ב בכלל, ספנה הפוכה צפויה — שכל "יבוא" לשוני עברי מישראל וע"י ישראלים יתקבל על ידי בני התפוצות פדוגמה הראויה לחיקוי. עד שגם שימושים הידועים כתת-תקניים, בישראל, יתקבלו בתפוצות כשימושים תקניים. וכבר ניפרים ניצנים לתהליך זה, כפי שהראינו לעיל. יש להעיר, שניצנים אלה כבר מתחילים לפרוח בלשון הדיבור של לומדי עברית בתפוצות. ודומני, שהמצב הזה בארה"ב — התפוצה הגדולה ביותר שלנו — מלמד גם על התפוצות האחרות. מציאות זו מחייבת אותנו לתת דעתנו לדברי ביאליק, שישראל תהא שומרת על הלשון ומעמידה אותה.

76. הערה 1: קנג.

בימים אלה נתבשרנו, שראשי מערכת החינוך בישראל החליטו לשתף פעולה עם המופקדים על החינוך העברי בתפוצות מטעם ההסתדרות הציונית העולמית כדי לשקם את מערכת החינוך היהודי-עברי בתפוצות ע"י הכנת תכניות לימודים חדשות וחומר לימוד חדש ויעיל וע"י הכשרת מורים לתפוצות "משם ומכאן". ראוי אפוא, שמוסדות אלה — בעצה אחת עם אנשי האקדמיה ללשון העברית — יתמודדו עם סוגיה זו של "פי מציון תצא לשון" — ויפה שעה אחת קודם!

ר א ו ב ן ס י ו ו ן

מְחִיֵי הַמְּלִים

קצח. ה צ ה י ר

ב'הצבי, עתון יומי. העורך היחיד והאחראי איתמר בן אב"י. המו"ל ומנהל העסק: ש. פיינגולד' מיום ב' תשרי אתתמ"א לחורבן (תר"ע), נכתב במאמר 'תורקים וארמנים': שני הצדדים מצהירים ומכריזים כי הם שניהם מחוזקים ביסוד הפרשת הנהגות מדינות הממלכה המקומית מהממשלה המרכזית, שיסוד זה הוא הערבה והבטחון של הקדמה ושל הגדלות של המולדת העותומנית.

על קדמה, חידושו של בן-יהודה, פנראה מתרנ"ב, סיפרתי ב'מחיי המלים' קמג, תשל"ד.